

JAHON BOZORIDA NARXLAR O'ZGARISHINING O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIGA TA'SIRI

Allabergenova Nargiza Abdullayevna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21900819>

Dolzarbliqi. O'zbekiston iqtisodiyoti so'nggi yillarda barqaror yuqori sur'atlar bilan o'smoqda: yalpi ichki mahsulot 2024-yilda 6,5 %, 2025-yilda 6,7 % ga ortgan [1]. Biroq bu o'sishning muhim qismi ichki tarkibiy o'zgarishlar bilan emas, tashqi narx kon'yunkturasi bilan bog'liq. 2025-yilda mamlakat tashqi savdo aylanmasi 81,2 mlrd AQSh dollariga yetdi (+20,7 %), eksport 33,8 mlrd dollarni (+24 %), import esa 47,3 mlrd dollarni (+18,5 %) tashkil etdi; savdo taqchilligi 13,5 mlrd dollarga teng bo'ldi [2]. Eksportning 29,3 % i — 9,9 mlrd dollari oltin hissasiga to'g'ri keladi, bu tarixdagi eng yuqori ko'rsatkich [2]. Bunday tarkib iqtisodiyotni jahon narxlari tebranishiga o'ta sezgir qilib qo'yadi, shu sababli narx omilining haqiqiy hissasini miqdoriy baholash dolzarb vazifa hisoblanadi.

Kalit so'zlar: jahon bozori, narx kon'yunkturasi, oltin eksporti, savdo shartlari, narx va hajm omillari, pul o'tkazmalari, savdo taqchilligi, iqtisodiy diversifikatsiya.

Tadqiqot maqsadi. Jahon bozori narxlari o'zgarishining O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'sir kanallarini aniqlash va oltin eksporti misolida narx hamda hajm omillarining hissasini miqdoriy ajratish.

Material va usullar. Tadqiqot statistik va qiyosiy tahlil usullari bilan olib borildi. Dastlabki ma'lumotlar sifatida 2025-yil yakunlari bo'yicha tashqi savdo statistikasi [2], jahon qimmatbaho metallar bozori ko'rsatkichlari [3], pul o'tkazmalari bo'yicha ma'lumotlar [4] hamda Yevropa Tiklanish va Taraqqiyot Bankining mamlakat baholovi [1] qo'llanildi. Narx va hajm omillarini ajratish uchun indeks usuli qo'llandi: qiymat indeksining o'rtacha yillik narx indeksiga nisbati jismoniy hajm indeksini beradi. Ssenariy hisob-kitoblari "boshqa shartlar o'zgarmaganda" faraziga asoslanadi.

Natijalar va ularning muhokamasi. Tahlil jahon narxlarining mamlakat iqtisodiyotiga uchta mustaqil kanal orqali ta'sir qilishini ko'rsatdi (1-jadval): bevosita eksport kanali (oltin, mis, tabiiy gaz), bilvosita pul o'tkazmalari kanali (Rossiya iqtisodiyoti orqali neft narxiga bog'liqlik) va import kanali (oziq-ovqat, energiya va uskunar narxi orqali ichki inflyatsiyaga ta'sir).

1-jadval. Jahon narxlarining ta'sir kanallari va 2025-yil ko'rsatkichlari

Kanal	Ta'sir mexanizmi	2025-y. hajmi	Bog'liq narx
Eksport (bevosita)	Eksport tushumi va valyuta zaxirasi	Oltin — 9,9 mlrd \$ (eksportning 29,3 % i)	Oltin narxi
Pul o'tkazmalari (bilvosita)	Aholi daromadi va iste'mol talabi	18,9 mlrd \$ (+27 %)	Neft narxi (Rossiya orqali)
Import	Ichki narxlar va inflyatsiya	47,3 mlrd \$ (+18,5 %)	Oziq-ovqat, energiya, uskuna
Yakuniy natija	Joriy hisob va o'sish sur'ati	Taqchillik 13,5 mlrd \$; YaIM +6,7 %	Umumiy savdo shartlari

Narx va hajm omillarining ajratilishi. Eng muhim natija oltin eksporti tahlilida olindi. 2025-yilda oltin eksportining qiymati 32,3 % ga oshgan [2], ayni paytda jahon bozorida oltinning o'rtacha yillik narxi 2 388 dollardan 3 435 dollargacha, ya'ni 44,0 % ga ko'tarilgan [3]. Indeks usuli bo'yicha jismoniy hajm indeksi $1,323 / 1,440 = 0,919$ ni tashkil etadi. Demak, oltin eksportining jismoniy hajmi 8,1 % ga qisqargan, eksport tushumining o'sishi esa to'liq narx omili hisobiga yuzaga kelgan (2-jadval). Boshqacha aytganda, mamlakat kamroq oltin sotib, ko'proq daromad olgan.

Bunday holatning zaif tomoni ssenariy hisobida yaqqol ko'rinadi. Agar oltin narxi 2024-yil darajasiga (2 388 dollar) qaytsa va jismoniy hajm o'zgarmasa, oltin eksporti 9,9 mlrd dollardan 6,9 mlrd dollargacha kamayadi. Yo'qotish 3,0 mlrd dollarni, ya'ni umumiy eksportning 8,9 % ini tashkil etadi; savdo taqchilligi esa 13,5 mlrd dollardan 16,5 mlrd dollarga, ya'ni 22 % ga kengayadi. Joriy hisob balansining 2024-yildagi -5,0 % dan 2025-yilda -2,4 % gacha yaxshilanishi [1] ham asosan shu narx omili bilan izohlanadi va uni tarkibiy yutuq deb baholash noto'g'ri bo'ladi.

2-jadval. Oltin eksportida narx va hajm omillarining ajratilishi

Ko'rsatkich	Qiymat	Izoh
Oltin eksporti qiymati, 2025-y.	9,9 mlrd \$	Eksportning 29,3 % i
Qiymatning o'sishi	+32,3 %	2024-yilga nisbatan
O'rtacha jahon narxi, 2024-y.	2 388 \$/untsiya	—
O'rtacha jahon narxi, 2025-y.	3 435 \$/untsiya	+44,0 %
Jismoniy hajm indeksi	0,919	1,323 / 1,440
Jismoniy hajmning o'zgarishi	-8,1 %	Hisoblab chiqilgan

Ko'rsatkich	Qiymat	Izoh
Narx 2024-y. darajasiga qaytsa	6,9 mlrd \$	Ssenariy hisobi
Yo'qotish	3,0 mlrd \$	Eksportning 8,9 % i
Savdo taqchilligining kengayishi	13,5 → 16,5 mlrd \$	+22 %

Ikkinchi va uchinchi kanallar. Pul o'tkazmalari 2025-yilda 18,9 mlrd dollarga yetdi (2024-yildagi 14,8 mlrd dollarga nisbatan +27 %) [4]. Bu tovar eksporti hajmining 55,9 % iga teng miqdor bo'lib, o'tkazmalar mamlakat iste'mol talabining muhim manbaiga aylanganini ko'rsatadi. Ular asosan Rossiya mehnat bozoriga bog'liq, u esa o'z navbatida energiya narxlariga sezgir; shu tariqa neft narxi O'zbekiston ichki talabiga bilvosita ta'sir qiladi. Import kanali esa inflyatsiya orqali namoyon bo'ladi: 2025-yilda import 47,3 mlrd dollarni tashkil etib, eksportdan 1,4 barobar yuqori bo'ldi, inflyatsiya darajasi esa 9,1 % ga yetdi [1; 2]. Eksport importning atigi 71,5 % ini qoplaydi, qolgan qismi pul o'tkazmalari va tashqi qarz hisobiga moliyalanadi; tashqi qarz 2024-yilda YaIM ning 61,4 % ini tashkil etgan [1].

Xulosa. Jahon narxlari O'zbekiston iqtisodiyotiga uch kanal orqali ta'sir qiladi, ammo ularning kuchi bir xil emas. Eng kuchli kanal — oltin eksporti: uning ulushi eksportning 29,3 % ini tashkil etadi va 2025-yilgi eksport o'sishining deyarli barchasi narx omili hisobiga yuzaga kelgan, chunki jismoniy hajm 8,1 % ga qisqargan. Bu shuni anglatadiki, tashqi savdo ko'rsatkichlarining yaxshilanishi tarkibiy emas, kon'yunkturaviy xarakterga ega. Narx 2024-yil darajasiga qaytgan taqdirda savdo taqchilligi 22 % ga kengayadi. Shundan kelib chiqib, ustuvor vazifalar sifatida quyidagilar ajratiladi: oltin narxidan olinadigan qo'shimcha daromadni jamg'arma mexanizmi orqali zaxiraga yo'naltirish; eksport tarkibini qayta ishlangan mahsulotlar hisobiga diversifikatsiya qilish; pul o'tkazmalariga bog'liqlikni ichki ish o'rinlari yaratish orqali kamaytirish. Aks holda tashqi narx kon'yunkturasining o'zgarishi iqtisodiy o'sishning barqarorligiga bevosita tahdid soladi.

Adabiyotlar:

1. EBRD. Transition Report 2025–26: Uzbekistan. Country assessment. — London: European Bank for Reconstruction and Development, 2025. — URL: <https://www.ebrd.com/transition-report>
2. O'zbekistonning tashqi savdo aylanmasi 2025-yilda 81 mlrd dollardan oshdi; oltin eksporti rekord darajaga yetdi // Kun.uz. — 2026. — URL: <https://kun.uz/en/18273717>

3. Record Gold Price Ends 2025 Up 65 %, Silver Jumps 144 % // BullionVault Gold News. — 2025. — URL: <https://www.bullionvault.com/gold-news/gold-price-news/gold-silver-2025-record-price-123120251>
4. Remittances to Uzbekistan jump 27 % to \$18.9 bn in 2025 // Kun.uz. — 2026. — URL: <https://kun.uz/en/news/2026/01/29/remittances-to-uzbekistan-jump-27-to-189bn-in-2025>
5. IMF. Executive Board Concludes 2025 Article IV Consultation with the Republic of Uzbekistan. Press Release № 25/206. — Washington: International Monetary Fund, 2025.

